

Türkiye-Çin İlişkileri: Çin'in Gözünde Türkiye *

Erkin Ekrem**

Çinliler, Türkiye'yi Göktürkler, Kore Savaşı, güçlü ordu, Asya ile Avrupa köprüsü gibi sözcüklerle tanı-maktaydı. Ayrıca Türkiye, Doğu Türkistan bağımsızlık hareketine destek veren bir ülke olarak da belirtil-mektedir, özellikle 5 Temmuz Urumçi olayları sonrası bu kanıt daha da güç-lenmiştir. Son yıllarda Türkler oynadıkları futbolla da tanınmıştı, 2002 FIFA Dünya Kupası elemelerinde dünya üçüncüsü olan Türkiye, grubun son maçında Çin'i 3-0 yenmişti. Benzer durum 8 yıl sonra da yaşanmış ve 2 Eylül 2010'da FİBA 2010 Dünya kupası karşılaşmalarında Türkiye-Çin basketbol maçı 87-40 olarak sonuçlan-mıştı.

Çin basınında bu maç, Çin'in utancı olarak tanımlanmıştı. Bunun yanında Türkiye'nin ekonomisinin yükselişi ve izlediği bölgesel politika, Çinlilerin nezdinde Türkiye'nin böl-gesel bir güç olduğunu ortaya koy-muştu. Bazıları bunu Türklerin ihtirasa olan hevesi olarak nitelemektedir. Bazı Çinli gazeteciler, Çinlilerin İstanbul'un restoranlarında kandırıldığını ve taksiciler tarafından enayi gibi dolandırdığını Çin basınına yan-sıtmaktadır. Fakat Çinliler Türkiye'yi tanıdıkça, Türkiye hakkındaki yorum-ları ve araştırmaları da çoğalmaya baş-lamıştır.

Türkiye: Yükselmekte Olan Güç

Çinlilerin gözünde Türkiye de yükselmekte olan güçlerin arasındadır. Türkiye'nin nüfus yapısı ve kü-reysel ekonomik krize direnebilen ekonomik gücü, Çinlilerin ilgisini çek-mektedir. CIVETS grubunda yer alan Türkiye, ekonomik büyümesi ve istikrarı sağlamış borsası nedeniyle yatırıma uygun bir ülke olarak değerlendirilmektedir.

Çin'in 173 bin tirajıyla bilinen *Qingnian Cankao* gazetesinin baş yazarı Sun Lizhou, kaleme aldığı "*CIVETS Altısı'nın Başlı Türkiye Yön Değiştiriyor Mu?*" yazısında, Türkiye'nin İslamî geleneğine geri dönüş yaptığını ileri sürmüştür. Çinli yazar, HSBC CEO'su Michael Geoghegan'ın Nisan 2010'da ortaya attığı CIVETS kavramına değinmiş ve Türkiye dâhil Kolombiya, Endonezya, Vietnam, Mısır ve Güney Afrika'dan oluşan CIVETS grubunun gelecek 10 yılda BRIC ülkelerinin (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) ekonomik büyümede gösterdiği başarıyı yakalayacağını belirtmiştir. Türkiye'nin ise her türlü ekonomik ve sosyal verileriyle CIVETS grubunun başına geçtiğini ve yakın dönemde meydana gelen dış politika ayarlamasının sermayesi olduğunu ileri sürmektedir. Sun Lizhou'nun, Türkiye'yi yakından takip eden bir yazar olarak *Türkiye Ermeni Tasarısına Kızdı*, *ABD Hükümeti Yan-gını Söndürdü* (9 Mart 2010), *Darbe Teşebbüs Balyozu Türkiye Siyasetini Altüst Etti* (27 Şubat 2010) ve *Türkiye Başbakanı Erdoğan Her Zaman Aşırıdır* (21 Temmuz 2009) gibi yorum yazıları vardır.

Misk kedisi anlamına gelen CIVETS, Türkiye dâhil Kolombiya, Endonezya, Vietnam, Mısır ve Güney Afrika ülkelerinin adlarının ilk harflerinden oluşan ve yükselmekte olan yeni güçlere verilmiş bir kavramdır. Söz konusu kavram ilk defa 26 Kasım 2009'da yayımlanan *The Economist* dergisinde yer almıştır. Nisan 2010'da HSBC CEO'su ve ekonomist Michael Geoghegan, Hong Kong'da Amerikan Ticaret Odası'nda yaptığı konuşmada CIVETS kavramını resmen tanımlamıştır ve Michael Geoghegan'a göre, BRIC ülkelerinin son on yılda gösterdikleri dinamik büyümenin ardından, CIVETS olarak anılan ve Türkiye'nin

de dâhil olduğu altı ülkenin gelecek 10 yılda yakından izlenmesi gerekmektedir. Michael Geoghegan'ın araştırma-sına göre, CIVETS grubunda yer alan ülkelerin her birinin çok parlak birer geleceği vardır. Hepsi de büyük, genç ve artan nüfusa sahiptir. Her biri çeşitlilik arz eden dinamik ekonomilere sahiptir. Ayrıca her biri nispeten siyasi olarak istikrarlıdır. En önemlisi söz konusu yükselen yeni güçlerin başarısı nedeniyle Avrupa ve ABD gibi gele-neksel ekonomi merkezlerinin mevcut etki ve konumları değişebilir. Bazı uzmanlar, CIVETS grubunun yükselme ihtimalinin mevcut olduğunu ve Türkiye'nin ekonomik anlamda büyüme-sinin yollarını da göstermektedir.

Michael Geoghegan'ın ortaya koy-duğu CIVETS kavramı ilgi çekmeye devam etmektedir ve söz konusu kavramı anlamak için yapılan yorumlar ve araştırmalar da mevcuttur. Batı kaynaklı analizlerde CIVETS grubunun, dünyanın geleceğini etkileyeceği ileri sürülürken, bazı Çinli uzmanlara göre, CIVETS kavramı tamamen ABD'nin ve BRIC ülkelerinin etkisini kırmak için ortaya atılmıştır; bu da ABD'nin ekonomik yayılmacılığının hedef alınacağını göstermektedir. Çinli uzmanlar CIVETS kavramını, spekülasyon güdüsünün ürünü olarak tanımlamaktadır.

Baş yazar Sun Lizhou, Türkiye'nin CIVETS grubundaki liderlik konumu-nu da değerlendirmiştir. Türkiye, 76, 8 milyon nüfusuyla dünya on yedincisidir, CIVETS grubunda Endonezya'dan hemen sonra ikinci sıradadır; diğer ekonomik ve sosyal göstergeleri de Türkiye'nin CIVETS grubundaki liderlik durumunu göstermektedir. Dünya Bankası ve IMF'nin döviz kuruyula yaptığı hesaplamalarda, Türkiye'nin gayri safi yurt-tiçi hâsılası (GSYİH) uluslararası

sıralamada on yedincidir (Çin ikinci sıradadır), CIVETS grubunda ise birinci sıradadır. Satın alma gücü paritesi hesaplamasına göre Türkiye'nin GSYİH, IMF'nin sıralamasında on altıncı, Dünya Bankası'nın sıralamasında on beşincidir (Çin birincidir), yani Türkiye, CIVETS grubunda da birincidir. Ayrıca Türkiye'nin kişi başına GSYİH da CIVETS grubunda birincidir ve askerî harcamaları dünyanın on altıncısı olup yine CIVETS grubunda birinci olarak yerini almıştır.

15 Ağustos'ta yayımlanan *Newsweek* dergisinde yer alan Dünyanın En İyi 100 Ülkesi listesinde Türkiye 52, Güney Afrika 82, Kolombiya 62, Endonezya 73, Vietnam 81 ve Mısır 74. sırada yer almıştır. Newsweek dergisinin ekonomi, siyaset, sağlık ve hayat kalitesi gibi kriterleri dikkate alarak yaptığı sıralamada Çin, 59. sıradadır. Sun Lizhou'ya göre, Türkiye'nin hizmet sektörü GSYİH'nin %61'i, sanayi sektörü %25, 6'sı ve tarım sektörü ancak % 9, 3'ünü oluşturmaktadır. Bu rakamlara göre Türkiye, gelişmiş ülkelerin oranına yakındır. Türkiye'nin nüfusunun %99, 8'i Müslüman'dır ve NATO'nun tek Müslüman üyesidir. Batı ile Müslüman dünyası arasında köprü rolünü üstlenmiş olan Türkiye'nin uluslararası konumu, CIVETS grubunun diğer beş ülkesiyle kıyaslanamayacak avantaja sahiptir.

Ancak başyazar Sun Lizhou, Türkiye'nin önemli bir güç olmasında bazı engeller olduğuna dikkat çekmektedir. Türkiye yüz ölçümü olarak ancak dünyanın 37. sırasındadır, bu da Türkiye'nin bölgesel büyük güç olma hürsü ile uyuşmamaktadır. Türkiye'nin ekonomisi geleneksel tarım karışımı ile modern sanayi ve ticaretin karışımıdır; işgücünün %30'u tarım işleri ile meşguldür. Türkiye'nin en büyük sanayi sektörü tekstil ve konfeksiyondur ve uluslararası pazarlarda ciddi rekabet ile karşı karşıyadır. Diğer sektörleri, özellikle otomotiv ve elektronik sanayisi hızlı bir gelişme sergilemektedir ve ihracat payı tekstili geçmiş durumdadır. Ancak endüstri işgücünün 1/3'i hala tekstil sektöründedir. Genel olarak, endüstriyel yapısı itibarıyla Türkiye geridedir, özellikle

yüksek teknoloji alanında kayda değer bir şey yoktur. 2008 yılının rakamına göre, Türkiye'de nüfusun %17.11'i hâlâ yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Son yirmi yıldan beri Türkiye'nin ekonomik büyümesi %6'nun üzerindedir, ancak 1994, 1999, 2001 ve 2009 yıllarında negatif büyümeler yaşanmıştır. 2009 yılı ekonomik büyüme oranı -5.6%, sanayi büyüme hızı % -11.8 ve ticaret açığı 25 milyar dolardır.

Sun Lizhou'ya göre, Türkiye'nin bölgesel büyük güç olmasının önündeki eksikler sadece bunlardan ibaret değildir, aynı zamanda sınır anlaşmazlıkları ve etnik sorunlar da söz konusudur. Ege Bölgesinde, Türkiye ile Yunanistan arasında toprak, karasuları ve hava sahası alanında anlaşmazlıklar vardır. Türkiye'nin desteklediği Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hiçbir devlet tarafından tanınmamıştır. Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınır hâlâ kapalıdır. Suriye ve Irak, Türkiye'nin, Fırat Nehri'nin yukarısında baraj inşa etmesinden memnun değildir. CIA'nin 2008 yılındaki tahminlerine göre Türkiye'deki Kürt nüfusu % 18'dir, Türk ordusu ile PKK militanları arasındaki savaşlar yıllardır devam etmekte, bu da Türk ordusunun ABD'den sonra NATO'da ikinci sırada olmasını sağlamaktadır. CIA'nin 2005 yılındaki tahminine göre, Türkiye'nin askerî harcamaları GSYİH'nin % 5, 3 payını oluşturmaktadır, bu oran NATO üye ülkeleri arasında en yükseklerden biri olarak gösterilmektedir.

Çinlilerin gözünde Türkiye de yükselmekte olan güçlerin arasındadır. Türkiye'nin nüfus yapısı ve küresel ekonomik krize direnebilen ekonomik gücü, Çinlilerin ilgisini çekmektedir. CIVETS grubunda yer alan Türkiye, ekonomik büyümesi ve istikrarı sağlamış borsası nedeniyle yatırıma uygun bir ülke olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin Dış Politika Stratejisi Değişiyor

Baş yazar Sun Lizhou'ya göre, Türkiye, 1950'li yıllarında NATO'ya üye olmuş, sonra önemli dış politika konuları da ABD ile uyumlu olarak

devam etmiştir. Ancak son iki yıldan beri Türkiye, Ortadoğu meselelerinde giderek bağımsızlık politika izlemeye başlamıştır. Yani Türkiye, kendi konumunu yeniden düşünmektedir. Sun Lizhou, *The Economist* dergisindeki 10 Haziran 2010 tarihli bir yazıya dayanarak, Türkiye'nin İsrail ve İran üzerindeki tutumundan dolayı dış politikasının Batı ile ayrışma yoluna gittiğini belirtmektedir. Yani Türkiye aslında uluslararası sistemdeki yerini tekrar düşünmektedir. Sun Lizhou, Türkiye'nin dış politika ayarlamasını, Türkiye'nin milli konumunu yeniden düşünmesinin yansıması olarak değerlendirilmiştir. Uzun yıldan beri kimlik sorunu Türk milletini sıkıntıya sokmaktadır. Bir yanda, Türkler kendilerinin Avrupa ile Asya'yı bağlayan coğrafi konumundan gurur duymaktadır, diğer yandan, milli tarih temelineki sorunları, yani eski bir göçmen halkından kurulmuş ülkesi olarak Türk halkı, Ege medeniyeti ile Orta Asya bozkır medeniyeti arasında gidip gelmektedir; toplumsal düşünce bakımından ise İslâmî gelenekleri ile laiklik ve modernleşme arasında duraksama yaşanmaktadır. Son yıllarda İslâmî kökeni olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) nin iktidara gelmesiyle, bu tür duraksamalar yerini dinî geleneklerine bırakmaktadır. Yani Türkiye'nin dış politikasındaki değişiklikler, iktidara gelen AK Parti ile ilgilidir.

Türkiye, hızlı ekonomik büyümesi, Rusya ile Ortadoğu pazarlarına girmesi ve büyük yatırım çekmesi ile birlikte siyasî ve dış politikada yaşadığı değişiklikleri en çok Batılılar hissetmiştir. Bazıları, Türkiye'deki bu değişiklikleri radikal dönüşüm olarak nitelemeye çalışmaktadır. Çinli uzmanlar da bu değişiklikleri gözlemlemektedir. Bazı gazeteciler, Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerginleşmesini inceleyerek, Türkiye dış politikasının yön değiştirdiğini ileri sürmektedir. Çinli uzmanlara göre, Türkiye'nin yüksek sesle Ortadoğu işlerine karışması zaten bölgenin karmaşık durumunu daha da belirsiz hale getirmektedir. İran, Suriye ve Hamas gibi oyuncularla yakın ilişkileri ve İsrail'e karşı sergilenen düşmanca tutum, Türkiye-ABD

ilişkilerini etkilemektedir. Türkiye eskiden ABD ile dosttu, şimdi ise bu ilişkiler düşmanlığa dönüşmektedir. Çin tarafı, Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasındaki ticaret miktarının nispeten azaldığını ve Doğu ülkeleriyle ticaret ilişkilerinin arttığını gözlemlenmiştir. Türkiye'nin son yıllarda Doğu'ya yönelik siyasî ve ekonomik ilişkilerini arttırması, Batı ülkelerinin endişelenmesine sebep olmaktadır.

Aslında Çin de Türkiye'nin dış politikasının Batı'dan Doğu'ya dönüşünden endişelidir, ancak sebebi Batılılar gibi değildir. Çin, öteden beri Türkiye'nin Asya-Pasifik bölgesine ve Orta Asya'ya girmesini istememektedir, bu nedenle Türkiye'nin *Şanghay İşbirliği Örgütü'*ne üye olmasına da sıcak bakmamaktadır. Bunun nedeni de, Türkiye'nin Orta Asya ve Asya-Pasifik'e dönmesiyle birlikte Çin'in bölgesel jeopolitik çıkarlarını ve güvenliğini etkileme olasılığıdır; özellikle Doğu Türkistan meselesinin arkasında Türkiye'nin bulunduğu görüşünün hâkim olduğu Çin'de, Türkiye'nin Asya'ya dönüşü endişe verici olarak algılanmaktadır. Buna yönelik Çin, daima Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemişti.

Türkiye'nin, kendine özel jeostratejik konumundan dolayı, çevre bölgelerindeki siyasal, ekonomi ve güvenlik dengelerinin değişmesi ile ulusal çıkarları etkileneneği gibi, söz konusu alanlardaki değişiklikler de çevre ülkelerin ulusal çıkarlarına tesir edecektir.

Çin'in Türkiye Çıkartması

Türkiye-Çin diploması ilişkileri 40. yılına yaklaşmaktadır, ancak siyasî, ekonomi ve uluslararası ile bölgesel işbirliği ilişkileri beklendiği düzeye ulaşmamıştır. Özellikle 5 Temmuz Urumçi olayları, ikili ilişkileri dönemsel olarak olumsuz etkilenmiştir. Türkiye'nin Uygurlar üzerindeki tutumu Çin'de şok etkisi yaratmıştı. Ancak 5 Temmuz Urumçi olayları sonrası her iki ülkenin diplomatik yetkililer, gerginleşen ikili ilişkilerini düzeltmek için büyük gayret sarfetmişler ve ilişkiler normalleşmeye başlamıştır.

Urumçi olayları sonrası Pekin Hükümeti Uygurlara yönelik ekonomik açılım projesini hazırlamış ve Mayıs 2010'da proje uygulama aşamasına girmiştir. Çin Hükümeti bu ekonomi açılımını Xingjiang'ın (Doğu Türkistan) 2020 yılına kadar kalkınma hamlesi ve uzun vadeli istikrarını sağlama olarak nitelemiştir. Çin Hükümeti'nin hedefi, iki aşamalı olarak 2015 yılına kadar Doğu Türkistan'ın kişi başına düşen GSYİH'sını ulusal ortalamasına ulaştırmaktır, kentsel ve kırsal sakinlerin geliri ve kişi başına kamu hizmetlerinin kapasitesini Çin'in batı bölgelerinin ortalama seviyesine çıkarmaktır. 2020 yılına kadar Çin, geliri ile paralel olarak orta refahlı toplumu inşa etmektedir. Şu anda Doğu Türkistan'ın kalkınması için Çin'in gelişmiş 19 eyaleti, sermaye ve teknik bakımından destek vermeye başlamıştır. Ancak bu hedefi tuturabilmesi için Doğu Türkistan'ın ekonomik büyümesi yüksek oranda olmalıdır. Doğu Türkistan ya da Uygur sorunu sadece iktisadi kalkınmaya bağlı değildir, beraberinde toplumsal ve siyasal reform da gerekmektedir.

Pekin Hükümeti'nin Urumçi olayları ile beraberinde geliştirdiği Doğu Türkistan'a yönelik ekonomik açılımının amacı, bölge halkının merkezi hükümete olan tepkisini azaltmak ve yurtdışındaki Doğu Türkistan teşkilatlarının uluslararası etkisini kırmaktır. Böylece Çin, mevcut ulusal kalkınmayı korumak ve kalkınmanın zemini olan güvenlik ve istikrarını sağlamaya çalışmaktadır. Dışa yönelik ise Türkiye gibi Uygur meselesi ile ilgilenen ülkelerin tepkisini azaltmaktır.

Bu bağlamda Çin'in Türkiye politikası da yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Urumçi olayları sonrası Çin'in diplomatik çabaları belli düzeyde sonuç vermiştir, Türkiye'nin de ikili ilişkileri düzeltme gayretleri bu sonuca varılmasına katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra Çin'i daha iyi anlayabilmesi için *China Today* dergisinin Türkçe versiyonu Eylül 2010'da Türkiye piyasasına sürülmüştür. Ay-

rica Çin'i Tanıma: Türkiye (Experience China) faaliyetleri Ekim 2010'da Ankara, İstanbul ve Kayseri olmak üzere üç şehirde başlatılacaktır. Bu faaliyet siyaset forumu, ekonomi forumu, Çin azınlıklarının dans ve şarkıları, Çin film haftası, Çin TV haftası, Türk gazetecilerin Çin ziyaretleri, Çin gazetecilerin Türkiye ziyaretleri, yazarların diyalogları, kitap başışları ve Çin yemek festivalleri gibi on alanda gerçekleşecektir. Çin'in Türkiye'ye yönelik çıkartmalarının; Çin'in Türkiye'deki imajını düzeltmek, ikili ilişkileri güçlendirmek ve Türkiye'deki Doğu Türkistan etkisini azaltmak gibi amaçları olduğu açıktır.

Yükselmekte olan Çin'in Türkiye'deki geleceğe yönelik yatırımlarının bunlarla kalmayacağı aşikârdır. Çin'in Avrasya politikası olan Yeni İpek Yolu Köprüsü Projesi'nin gerçekleşmesi, yani Avrasya bölgesinde siyasî, ekonomi ve güvenlik alanlarındaki çıkarlarını sağlayabilmesi için Doğu-Batı enerji boruhatları, demir yolları, kara yolları ve hatta hava yollarını bağlaması gerekmektedir. Bu amaca ulaşabilmede, Türkiye'nin işbirliği olmadan olmazdır; Çin-Türkiye arasındaki bölgelerde işbirliğini kurabilecek en iyi aday Türkiye'dir, yani Çin, Orta Asya ve Ortadoğu'daki çıkarlarının sağlanması konusunda Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır. Diğer bir önemli çıkar ise Doğu Türkistan'ın istikrarıdır, yani bölgenin kalkınması ve istikrarı için Türkiye'nin yapıcı desteğine ihtiyaç vardır. Çin'in en hassas ve yumuşak karnı olan ve yeraltı ile yerüstü zenginlikleri ile bilinen Doğu Türkistan bölgesinin istikrarı, Çin'in kalkınma ve güvenlik gibi ulusal çıkarlarını ilgilendirmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin Doğu Türkistan üzerinde etkisi olduğunu algılayan Çin Hükümeti, daha cesur kararlar alarak Doğu Türkistan'ın Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirmek için ekonomi politikası uygulamaya başlamıştır.

* www.gokbayrak.com

** Doç. Dr., SDE Uzmanı